 <https://doi.org/10.30563/turklad.989415>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types	: Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date	: 01.09.2021
Kabul Tarihi / Accepted date	: 08.12.2021
Yayın Tarihi / Date published	: 20.12.2021

Atıf / Citation

Koçak, M. (2021). Karay Türklerinde ‘Çocuk’ İle İlgili Ritüeller. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*. 5. Cilt, 2. Sayı, 313-324.

KARAY TÜRKLERİNDE ‘ÇOCUK’ İLE İLGİLİ RİTÜELLER

Rituals related to 'child' in Karaite Turks

MURAT KOÇAK¹

Öz

Dünya üzerindeki toplumlarda insan yaşamındaki doğum, evlenme, ölüm gibi geçiş dönemlerine ait inanışlar ve ritüeller farklı şekillerde icra edilse de önemini çağımızda hâlâ devam ettirmektedir. Her millette yeni doğan çocuğun, umudu ve mutluluğu getirdiğine inanıldığı gibi Karaylarda da ulusuna mutluluk, kıvanç ve bereket getirdiğine inanılır, bu nedenle doğumdan itibaren birçok kültürel ve dinî uygulamalar yapılırdı.

İki bölüme ayrılan çalışmanın birinci kısmında ‘Doğum, Lohusalık ve Bebekle İlgili Uygulamalar’ başlığı altında doğum ve lohusalıkla ilgili pratiklere dikkat çekildiği gibi ‘beşik, ad verme, sünnet etme, emzirme’ gibi önemli ritüellere de değinilmiştir. İkinci bölümde ise ‘Çocuğun Büyümesi ile İlgili Uygulamalar’ başlığı altında ilk kez ibadethaneye giden çocuğun duası ve öğretime başlayacak çocuk için edilen dua metinleri yer almaktadır. Böylece, Karayların hem Türklük ağacının köklerinden getirdiği kültür hem de inançlarının etkisiyle Musevi inancı ile yoğurmuş oldukları ritüeller birlikte gösterilecektir. Karay dinî metinlerinden verilecek olan dua örnekleri ile de geçiş dönemindeki bu safhanın Karay Türklerindeki önemine ışık tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karay Türkleri, Karay İnanıcı, Geçiş Dönemi, Doğum Ritüelleri, Çocuk.

¹ Dr., Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Denizli/TÜRKİYE, El-mek: muratkami@hotmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0136-8598>

Abstract

Although the beliefs and rituals of transitional periods in human life such as birth, marriage and death are performed in different ways in societies around the world, they still maintain their importance in our age. As it is believed that the newborn child brings hope and happiness in every nation, in the Karaites, it is believed to bring happiness, joy and abundance to their nation so many cultural and religious practices were made from birth.

In the first part of the study, which is divided into two main parts, under the title of "Practices Related to Birth, Puerperium and Infant", important rituals such as "cradle, naming, circumcision, breastfeeding" are mentioned. In the second part, under the title of "Practices Related to the Growth of the Child", the prayer of the child who goes to the place of worship for the first time and the prayer texts for the child who will start education are included. Thus, the rituals that the Karaite Turks combined with the Jewish belief and combined with the culture and beliefs brought from the roots of the Turkishness tree will be shown together. The importance of this phase in the transition period in Karaite Turks will be shed light with the prayer examples to be given from the Karaite religious texts.

Keywords: Karaite Turks, Karaite faith, transition period, birth rituals, child.

1. Giriş

Karay Türkleri millî kökleri bakımından Türklük dairesi içerisinde yer alsa da inançları bakımından farklı bir yerde bulunmaktadır. VIII. asırda Anan ben David, geçmişi daha eskilere dayanan Karay inancını sistematik hale getirmiş ve IX. asırda Benjamin en-Nihavendi'nin "Bene-Mikra"² deyişinden sonra Karay adıyla anılır olmuşlardır. İsrailoğulları arasında yayılan bu inanç VIII. asırdan itibaren de Hazar Türk İmparatorluğu'nda özellikle yönetici sınıf ve çevresinde yayılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Kaynaklarda; Karay/Karaim/Karaylar şeklinde isimlendirmelerle karşılaşmaktayız. 'Karaim' ifadesindeki +im takısı çokluk ekidir ve terim çoğunlukla Türk kökenli olmayan Karayları temsil eder. Hazarların torunları yani, Türk kökenli olanlar içinse Karay/Karaylar terimi yaygınlıkla kullanılmaktadır. Günümüzde nüfusları azalmakla birlikte Litvanya, Polonya, Kırım ve İstanbul'da yaşamaya devam etmektedirler.

Her toplumda yeni doğan çocuğun, umudu ve mutluluğu getirdiğine inanıldığı gibi Karaylarda da ulusuna mutluluk, kıvanç ve bereket getirdiğine inanılır, bu nedenle doğumdan itibaren birçok kültürel ve dinî uygulamalar yapılır.

Yukarıda kısaca millî ve dinî kimlikleri hakkında bilgi verilen Karaylar, Türklük ağacının köklerinden getirdikleri kültür ile hayatlarını şekillendiren dinlerinin etkisini günlük yaşamdaki özellikle geçiş dönemi geleneklerindeki ritüellerde harmanlamayı bilmişlerdir. Rabbani Yahudilikten farklı olarak yalnız yazılı Tora'ya inanan Karaylarda günlük yaşam kuralları, dua ritüelleri ve özel günlerdeki uygulamalarda özellikle Tevrat'ın ilk beş kitabına sâdik kalınmaktadır. Tevrat'ın ilk beş kitabının ilk bölümü olan Tekvin'in 1/28. bölümünde "Onları kutsayarak 'Verimli olun, çoğalın.' dedi, "Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın" ifadeleri de yeryüzünde verimli olup denetim kurmanın ilk yolu olarak evliliği ve çocuk sahibi olmayı göstermektedir. Bu kural ve emirler Karaylar için de önem arz etmektedir.

2. Doğum, Lohusalık ve Bebekle İlgili Uygulamalar

Birçok kültürde kadının evlenerek girmiş olduğu aileye çocuk kazandırıp soyunu devam ettirmesi, doğası gereği analık duygusunu tadarak yeni kimliğini sahiplenmesi önem verilen olgulardan biridir. Bu olguya sahip olması için geçireceği tüm aşamalar köklerden getirdikleri

² Karaim kelimesi, İbranice okuyanlar anlamına gelmektedir. Rabbinik Yahudilikten farklı olarak yalnızca yazılı Tevrat'a inanmaktadırlar. "bene Mikra, baale Mikra" terimlerini de "kutsal yazının çocukları" olarak ifade edebiliriz. Buradaki anlam da yalnızca yazılı kaynağa inandıklarını göstermektedir.

inançlarla, inançlar sonucunda oluşan belli uygulama ve törenlerle adeta taçlandırılır. Beşikten mezara kadar insanoglunun kendisini bulduğu, 'kişilik' mefhumunun oluşmasını sağlayan her aşamasındaki temel taşları inançla ve toplumun zihninde yaşayan uygulamalarla sağlamlaştırır. Bu aşamaların ilki 'doğum' ile başlamaktadır.

Doğum, insanın hayata ilk adımı sayıldığından her toplumda olduğu gibi Türklerde de büyük bir sevinçle karşılanır, neslin devamı ve geleceğin temeli olarak görülür. Günümüzde değişmiş olsa da geçmişte birçok kesimde erkek çocuğun doğumu kız çocuğa göre daha sevinçle karşılanırdı. Bu görüş eski dönemlerde (XIX. asır başı ve öncesi) Karaylarda da görülmekteydi. Erkek çocuğun doğumu kız çocuğun doğumuna göre aileye daha büyük sevinç getirirdi. Bu durumu, yaptıkları doğum ritüellerinde görmek de mümkündür. Örneğin, kız bebek doğduktan sonraki ilk Cumartesi (Şabat) günü kenesada kutlama yapılır ve bu törende bebeğe isim de verilirdi. Ancak, erkek bebeklerin doğumunda olduğu gibi içkiler sunulmazdı. XX. yüzyılın başlarında bu gelenek değişmiştir. Kız bebeğe de erkek bebek için yapılan sünnet toyu dışındaki tüm törenlerin uygulandığı görülmektedir.

Anadolu'da özellikle 'alkızı' ya da 'albası' gibi isimlerle adlandırılan lohusalık dönemindeki kötü varlıklar sonucu lohusa kadına zarar gelecek düşüncesiyle yeni doğum yapan kadın belli bir süre (kırk gün) yalnız bırakılmaz ve al renkli bez bulundurması sağlanır. Bu uygulamaya benzer olarak Kırım Karaylarında, çocuk ve anne doğumdan sonra ilk kırk gün uzak yola çıkarılmaz, misafirliğe götürülmez, yabancılara pek gösterilmezdi. Ayrıca, yeni doğan bebeğin babası, Davud'un mezmurlarından uygun olanlarını bilgili bir din adamına giderek dört sayfaya yazdırır ve bunu evde duvara asardı. (Altınkaynak, 2006:79). Böylece, anne ve yeni doğan çocuğun her türlü kötülük ve belalardan korunacağına inanılırdı. Doğumdan birkaç gün sonra kadını tebrik etmeye yakınlarından kadınlar elleri dolu hediyelerle gelir ve bebeğe sağlıklı bakma konusunda anneye nasihatlerde bulunurlardı. Birçok Türk grubunda olan yumurta, tuzlu su, taş ile ilgili ritüellere Kırım Karaylarında da rastlamak mümkündür. Yeni doğan çocuğa hayat veren iksir olarak çiğ yumurta içirilip yumurtanın sarısını tuzlu su ile karıştırarak çocuğun kafasını yıkamak ve çocuğa hediye verirken yumurta gibi temiz, yuvarlak, beyaz ve sağlam bir ömür dileklerinde bulunmak geleneğin önemli bir parçasıydı (Altınkaynak, 2006: 79).

Farklı coğrafyalarda yurt edinmiş Türk gruplarında, eskiden getirmiş oldukları inanışları mekân fark etmeksizin yaşattıklarına 'göbek bağı' ile ilgili uygulamalarda da görmekteyiz. Türklük ağacının en batıdaki dallarından biri olan Karaylar da bebeğin kesilen göbek bağına önce bir iple bağlarlar daha sonra kurutup saklarlardı. Kırım Karaylarında anne, çocuğun kurutulmuş göbeğini ve ilk traştan kalan saç destesini deri veya kumaş kese içine saklayarak her zaman yanında taşırdı. Bu şekilde çocuğun kötülüklerden korunacağına inanılırdı. 19. ve 20. yüzyılın başlarında saç destesini bir madalyon içinde taşıma uygulaması da görülürdü (Altınkaynak, 2006: 79). Kötülüklerden korunmak ve iyi bir ömür için uygulanan göbek bağı ve saç ile ilgili uygulamaların gizemli bir şekilde simgeselleşmesi Karayların doğum ritüellerinde de görülmektedir.

Köklerinden getirmiş oldukları inanışları ve kültürleri, 'Karay' inancı ile Musevilikten de beslenmiştir. Kadının lohusalığı ile ilgili durum Musevi kaynaklarda da açıkça belirtilmiştir. İsrailoğulları kökenli Karaylarda olduğu gibi Türk kökenli Karaylarda da kadının lohusalık durumu çocuğun cinsiyetine göre değişmektedir. Kadın, erkek doğursa 33 gün, kız doğursa 66 gün lohusa sayılmıştır. Kadının lohusalıktan çıkma zamanı çocuğa isim verildikten sonra gerçekleşirdi. Kadın bir leğene girer, kocası karısına baştan aşağıya ayrı ayrı 3 kova su döker ve her seferinde "temiz ol" şeklinde hitap eder; kadın bu yıkanmadan sonra temiz sayılırdı (Arslantaş, 2011: 396). Türk kökenli Karaylar'a göre ise erkek çocuk doğduktan 6 hafta sonra, kız çocuk doğduktan 12 hafta sonra kadın temiz sayılırdı. Bu süreye kadar ise, kadın temiz sayılmadığından kenesaya (Karay ibadethanesi) gidemez ve dünyevi işleri yapması uygun olmazdı. Bu günler dolduktan sonra da kadın, yıkanıp arındıktan sonra okuması gereken duayı okumak için din adamının huzuruna gider ve böylece arınmış sayılırdı.

Erkek ve kız çocuklarla ilgili uygulamalardaki farklılık bebeklere uygulanan kutsama duasında da kendisini göstermektedir. Yeni doğan çocukları kutsamak için edilen dualarda erkek çocuklar için ‘uzun ömürlü olmaları, emirleri yerine getirip doğru kul olmaları, evlat ve torunlarını görmeleri’ için yakarılırken kız çocukları için ‘güzel olmaları, iyi evlat yetiştirip değerli nesil getirmeleri’ için dilekler dilenir. Erkek çocuklar için edilen dualardan biri şu şekildedir:

Uvul kaysı tuvdu ortamızda; / *Aramızda doğan oğul;*
 bolhey uzun künlü cımatımızda. / *Olsun uzun ömürlü cemaatimizde.*
 Cuvat: Bolhey uzun künlü cımatımızda. / *Cevap: Olsun uzun ömürlü cemaatimizde.*
 Biyi dunyaların xayıfsunhey, / *Dünyaların beyi merhamet etsin,*
 alhış sözlirimiz kabul bolhey; / *Övgü sözlerimiz kabul olsun;*
 biz-dé yetişkëybiz yaxşısına, / *Biz de iyiliğine kavuşalım,*
 sav eganimizdâdır toyuna. / *Sağ iken düğününe.*

Tirlik tügäl künlär anar bêrgëy, / *Yaşam güzel günler versin ona,*
 ulanların torunların körgëy; / *Evlatlarını, torunlarını görsün;*
 bolma ana şatır sarnavçular, / *Ona neşeli şarkılar söyleyen,*
 öz adëtni candan saklavçular. / *Öz âdeti candan koruyan.*

Kërti da tüz bolsun har aytmahı, / *Gerçek ve doğru olsun her sözü,*
 aziz üvdâ bolhey konuşmahı; / *Aziz evde olsun konuşması;*
 anda eşitilgëy yır çozmahı, / *Orada işitilsin ilahisi,*
 şükür etmâk Saya e Yoharhı. / *Şükür etmek için sana ey tanrı.*

Tavlar biyangëylâr biz egândâ, / *Dağlar sevinsinler bizimle,*
 ulluluhun Tënri körgüzgândâ; / *Tanrı yüceliğini gösterdiğinde;*
 këlmâ azbarına yetişkândâ, / *Gelirken avlusuna yetişmek için*
 ki baş urma Anar Aziz üvdâ. / *Ki ona baş eğmeye aziz evde.*

Bu dua metninde çocuğun uzun ömürlü olması, evlatları ve torunlarını görmesi, yaşamı boyunca güzel günler geçirmesi, gerçek ve doğru sözlü olup kenesada ibadet eden biri olması için yakarılırken, yaşanan ve yaşanacak olan mutlu anlara içinde bulunmuş oldukları cemaatin şahit olmasını dilerler. Yeni doğan kız çocukları için de benzer dua cümlelerinin yer aldığı görülür. ‘Güzellikleri ve şerefli nesil dünyaya getirmeleri için’ edilen dua cümleleri ise temelde olan farklılığı gözler önüne sermektedir. Bu dileklerin yer aldığı dünyaya gelen kız çocuklarını kutsamak için edilen dua ise şu şeklidir:

Kügürçün kibik tügäl bolhey körkündä; / *Güvercin gibi mükemmel olsun güzelliğiyle;*
 bu kız kaysı tuvdu abaylı kişinin üvündä. / *Değerli kişinin evinde doğan bu kız.*
 Alhışlanhey Küçlü Ténrinin alında; / *Kutsansın güçlü tanrının huzurunda;*
 e Yaratuvçu, bu kız tiri bolhey uzax künlärdä. / *Ey yaratıcı, bu kız olsun uzun ömürlü.*

Da biyangéy ürägi törävçülärinin; / *Ve sevinsin yüreği ana babasının;*
 ösmägi bıla yaş künlärinin. / *Gençlik günlerinin geçmesiyle.*
 Yetişkeylär körmä toyun buyruklarının; / *Yetişkinler görmeye emirlerinin toyunu;*
 körgéylär biyançin da yaxşısın yemişlärinin. / *Sevincin ve meyvelerin iyisini görsünler.*

Sıylı urlux Tamar kibik tolhatxeylar; / *Tamar gibi şerefli nesil doğursunlar;*
 er ulanlarha yetişkeylär, / *Er oğlanlara yetişsinler,*
 Biyangéylär dahı kuvanheylar, / *Sevinip kıvanç duysunlar,*
 alhışı bıla tamaşa Ténrinin alhışlanheylar. / *Tanrının mucize ve kutsaması ile kutsansınlar.*

Dunyaha deyin yaşarma yaşarheylar; / *Sonsuza kadar yaşasınlar;*
 sıylı dünya alardan eksilmägéylär. / *Değerli insanlar onlardan eksilmesin.*
 Resim tucuruvçu erklänüvçü alardan tuvheylar; / *Emir verip hükmeden onlardan doğsun;*
 ulusunda küçlü sevétlärinin toxtaheylar. / *Güçlü kavimlerin halkıyla dursunlar.*

Ullu şirinlikkä comartlılı üräginin; / *Yüreğinin cömertliği ve yüce şirinliği ile;*
 tirki üstünä bolhey tüzülgän naméti Ténrinin./*Tanrının nimetiyle donatılmış masanın üzerinde olsun*
 Sémiz aşlardan böğövrägéy canı anın; / *Canı semiz yiyeceklerle kanıp doysun;*
 şarapın çüvürgéy yaşarmahından öz borlalılıhının. / *Kendi bağı yeşermeden şarabını döksün.*

Nèçik yazılhandır: / *Tanrıdan korkan kişi, işte yazıldığı gibi böyle kutsanır.*
 - ki buley alhışlanadır kişi korhuvçu Ténridän.

Yeni doğan çocuğu kutsama ritüellerine, Rabbanik Yahudilerde de rastlamaktayız. Çocuğu bereketlemek için din adamı ya da cemaat büyüğü elini bebeğin başına koyup hayır duası eder. Buna 'çocuğun bereketlendirilmesi' denir. Bu uygulamada "halkına hitap etmeye layık olası", "inşallah, büyüyecek ve geleceğimizde olduğu üzere halka konuşmalar yapacak" şeklinde dualar edilir (Arslantaş, 2011:400). Okumaya, eğitime önem verip güzel konuşan saygın kişiliğe sahip bireyler yetiştirmek tüm halkların ortak amaçlarındandır. Kişiliklerini kazanmalarının temel taşlarından biri olan bu 'konuşma' yetisinin dualarda yer bulup çocuğu bereketleme ritüeli de geleceğin bir parçası olup inanç motifinde tabii olarak yer almaktadır.

Beşik

Türk dünyasında ve Anadolu’da beşikle ilgili inançlar, beşiğin yapıldığı maddeden başlamak üzere birçok açıdan inaniş ve uygulamalara sahne olmaktadır. Kırım Karaylarında da buna benzer uygulamaların olduğu görülmektedir. Çocuğun ilk aylarını beşiğinde, kundakta geçirmesi uygun görülürdü. Beşik metal kullanılmadan ağaçtan yapılır ve tavana asılırdı, beşiğin yerde kalması ise nadir bir durumdu. Beşiğin dibinde oturak adı verilen küçük yuvarlak bir delik bulunurdu. Bu, çocuğun altının kuru kalmasını sağlamaya yönelik bir tekniktir (Altınkaynak, 2006: 79). Sağlık ve inanç uygulamalarının birlikte görüldüğü beşik motifinde birçok kültürde olduğu gibi Karayların da ağaçtan yapılan ve yukarıda duran beşiğin tercih edildiği görülmektedir. İnsanoğlunun dünya hayatındaki ilk ‘taht’ı olan beşik, bebeğin sağlığına etki ettiği gibi barındırdığı inanışlarla da uygulamalara, törelere ve ritüellere günümüzde bile eşlik etmektedir.

Ad Verme

Türklerin ad verme ile ilgili inanış ve totemlerini çocuk henüz dünyaya gelmeden önce uygulamaya başladığı görülmektedir. Çocuklara ad verilirken, doğa güçlerinin, ruhların ve cinlerin yeni doğan çocuğun hayatına olan ilgisine de dikkat edilir. “Anne babanın dilekleri, koruyucu adlar, kötü ruhları uzaklaştıran adlar, iyi dilekleri gösteren adlar, büyüklerin adları vb.” şekilde sınıflandırmalara konu olan isim verme geleneği bulunmaktadır (Rasonyi, 2007:41). Bu tarz geleneklerin yanında Karaylarda, diğer uygulamalarda olduğu gibi Musevilik inancının gereklilikleri de gözetilir.

İsim, insan hayatında sahibinin kişiliğine ve toplum içinde durumuna etki etmekte yani, bireysel ve toplumsal bir rol üstlenip adeta simgeye dönüşebilmektedir. Simgesel bir değeri olan bu aşama da doğal olarak inanışlar ve totemlerin çevresinde gelişim göstermiştir. Bu nedenle Karay Türkleri çocuğa isim verecekleri zaman öncelikle kenesaya gitme uygulamasına dikkat ederlerdi. Bu olay, kız çocuklarda doğumdan sonra ilk Şabat (Cumartesi) günü iken, erkek çocuklarda sekizinci gün yani sünnet edilme günüdür. Tevrat’ta Tekvin 21/3-4’te “İbrahim Sara’nın doğurduğu çocuğa İshak adını verdi. Tanrı’nın kendisine buyurduğu gibi oğlu İshak’ı sekiz günlükken sünnet etti” ifadesinden Hz. İbrahim’in oğlu İshak’a ismini koyduktan sonra sünnet ettiği yorumunu yapabiliriz. Günümüz Rabbani Yahudileri’nde bu durumun aksine isim, erkek çocuklarına sünnet edildikten sonra, kız çocuklarına da ilk aylarını tamamladıktan sonra verilmektedir. İsrailoğulları kökenli Karaylar’da ise erkek çocukların doğumundan 33 gün, kız çocukların ise 66 gün sonra adları konmaktaydı (Arslantaş, 2011:404).

Kırım Karaylarının geleneğine göre, çocuğun anne-babası önceden kararlaştırmış oldukları ismi hazan’a (din adamı) söylerlerdi. Hazan bu ismi topluma ilan ederdi. Çocuğa uzun zaman isim vermeme uğursuzluk sayılırdı (Altınkaynak, 2006:81). Kırım Karayları gibi Litvanya Karayları da aynı ritüeli yerine getirirlerdi.

Kenesada ad verme töreni yapılırken edilen dua şu şekildedir:³

“Bizim güçlü tanrımız, tüm dünyanın beyi sen övgüye değersin; o her şeyi yoktan yarattı, insan cinsini büyüğüyle başladı küçüğüyle tamamladı. Erkeği ve kadını yarattı, onları kutsadı, onların adlarını ‘insan’ diye koydu; ve o ad belirledi tüm türlere. Ve onlara akıl verdi; akıllarıyla isimler atadılar tüm doğmuşlarına farklı isimler.

İşte biz de bu yeni doğana ad veriyoruz, onun adı çağrılısın ulusumuzda:

..... oğlu (kızı) değerli

³ Duanın aslı, ekler bölümünde “I. Ad Atamax Alhışı” başlığı altında verilmiştir.

Tanrı korusun onu, Tanrı dirlikte tutsun onu, tanrı güçlendirsin onu! Doğumuyla babasını sevindirsin, kursağının yemişi ile kıvansın anası!

(erkek evlada): Olsun yediye kardeş ve sekize ata!

(kız evlada): Olsun yediye kız kardeş, ve sekiz erkek evlada ana!

Aramızda sevinçler ve merhamet artsın, iyi haberler ver ana babalar çoğalsın. Ana babasına bu bebek hayat versin. Nasıl ki isim verilmesine ulaştık; öyle de sevincine ve düğününe ulaşalım. Böyle (olaylar) artsın ve yayılsın.

O göklerin tanrısına sonsuz şefaati için şükredin. Tanrı ulusuna çokluk, bereket versin; tanrı ulusunu huzurla kutsasın.

Hiç şüphe yok ki, Tanrı sonsuza kadar övgüye değerdir.

Hepinize esenlik!"

Sünnet Etme

Tevrat'ın Tekvin/9-12. bölümlerinde yer alan "Tanrı İbrahim'e, 'Sen ve soyun kuşaklar boyu antlaşmama bağlı kalmalısınız' dedi, 'Seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet olmalısınız. Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak. Evinizde doğmuş ya da soyunuzdan olmayan bir yabancından satın alınmış köleler dahil sekiz günlük her çocuk sünnet edilecek. Gelecek kuşaklarınız boyunca sürecek bu." ahbine dayanan erkek çocuğun sekizinci gün sünnet edilme geleneği Rabbani Yahudilerde olduğu gibi Karay Türklerinde de geçerlidir.

Eğer çocuk ikiz ve biri kız diğeri erkek ise, sünnetin 15. gün yapılması gerekirdi. Bebeğin ailesi, gençler içinden bir kirve ve iki manevi anne seçerdi. Seçilen kişiler de çocuğu manevi evlat olarak kabul ederlerdi. Kirve, bebeğin ikinci babası gibi kabul edilir ve sünnet töreni için hediyeler getirmesi, çocuğun iyi yetişmesi için çaba göstermesi beklenirdi. "Karay Duaları" kitabındaki "*bolçan et, yetiškändä tuyma kenesada igit balanın körklü çozmahın, sorup: Kim bu ohuyt, kumatası körkeyadohon karuv berir edi: 'bu benim kumielli uvlum'*" (mesela, çocuk büyüdüğünde kenesada bu gencin güzel duasını duyup 'bu okuyan kimdir' diye sorduklarında manevi babası gururlanarak 'bu benim manevi oğlum' cevabını verirdi.) cümlesi de bu görevin ve adlandırmanın sahibine ne kadar övünç kaynağı olduğunu göstermektedir. Sünnette manevi anneler, düğün törenlerinde olduğu gibi beyaz buğday unundan tatlılar pişirip çocuğa çeşitli giyim eşyaları getirirlerdi.

Sünnet gününün sabahı, bebeğin babası ve kirvesi dua etmeye kenesaya giderlerdi. Dua edilirken, ad verme duası da yapılır sonrasında günün önemine dair çeşitli dua ritüelleri de yapılırdı. Kenesadan çıkan tüm cemaat, sünnet edilme törenine katılırlardı. Bebeğin babası, eşinden çocuğu alır ve manevi annelere verirdi. Onlar da bebeği kirveye teslim ederlerdi. Kirve, bebeği yastık üzerinde sünnetçinin yanına getirir ve sünnet edilmesine yardımcı olurdu. Sünnet yapıldıktan sonra, din adamı kırmızı şarabı kutsar ve şaraba batırdığı kaşığı bebeğin dudağına değdirir böylece, bebek ağlamayı keserdi. Bu törenden sonra, ilahiler okunur, dualar edilir, neşeli şarkılar söylenirdi. Cemaat dağıldıktan sonra, kalan yakınlar ve dostlar eğlencelerini daha da artırarak devam ettirirlerdi.

Emzirme

İslam hukukunda olduğu gibi Yahudi hukukunda da çocuk emzirme süresi iki yıl olarak belirlenmiştir. Karay âlim Bünyamin en-Nihavendi, çocuğun süttten kesilme yaşının üç olduğunu belirtir (Arslantaş, 2011:400). En-Nihavendi'nin görüşünden farklı olarak Karay Türkleri doğumdan sonra kadın sağlıklı ise, bebeği yedi-sekiz ay dolana kadar emzirmesini ifade ederler. Belirtilen vakitten sonra bebeği annesinin memesinden ayırmak Karaylıkta âdettir. Ev halkı, bir masa etrafında toplanırlar. Babası çocuğunu tutarak, üzerinde kitap, ekmek, şeker, gümüşten ve altından olan eşyaların olduğu masanın yanına oturtur. Eğer çocuk elini kitaba

uzatırsa öğretmen olur; ekmeği tutarsa Tanrı yaşamı boyunca ona rızık verir, altını tutarsa zengin, şekeri tutarsa hayatı tatlı geçer demektir (Firkovicus, 1999). Bu uygulamaya şahit olan aile büyükleri böyle fikir yürüterek çocuğun geleceği ile ilgili yorumlarda bulunurlardı.

3. Çocuğun Büyümesi ile İlgili Uygulamalar

Çocuğun büyümesiyle yerine getirilmesi gereken uygulamalar özellikle dinî ve dünyevî eğitim ile ilgili minvalde şekil değiştirmektedir. Karaylar çocuklarını hem millî köklerine yani Türklüklerine bağlı şekilde hem de Karay inancını bilen bireyler olarak yetiştirmek arzusundadırlar. 1930'lu yıllarda büyük bir gelişim gösteren Karay edebî hayatında hem dergilerde yayımlanan yazılarda hem de şiir ve dua kitaplarında çocukların eğitim ve dinî hayatları ile ilgili yazı, şiir ve dualar yer almaktadır. Aşağıda da 'kenesaya ilk giriş duası' ve 'öğretim yılı başlamadan önce edilen dua' metinleri görülmektedir:

Kenesaya İlk Kez Giren Erkek Çocuğun Duası⁴

Tüm dünyanın güçlü tanrısı, rahmetiyle çoğaltır, şefaati ile yüceltir, iyiliğiyle güzelleştirir. İşte bugün ilk kez bu kutsal kenesaya gelen bu (genç oğlanı) ,(genç kızı) / değerli ve hürmetli (oğlunu), (kızını) koruyup kutsasın, yüceltip büyütsün ve doğru yola ulaştırsın.

Güçlü tanrı, yazılanları okumayı ona sabit kıl. Tüm o aziz yazıdaki yazılanları koru, böylece gittiğin yolda gelişir ve orada akıllanırsın. Hayatındaki yıllar ve ömründeki günler uzar, sağlığın artar. Nasıl ki susayan yeryüzüne akarsular gibi sular gönderirim, ilhamımı ve kutsamamı da öyle genç oğlanlar üzerine gönderirim. Çimenler arasında büyürler, akarsular yanındaki söğütler gibi.

Babanın emrini dinle oğlum (kızım), annenin öğretisini bırakma. Onlar başında şirin tac, boyunlarında boncuklar gibidir. Böylece, tanrının huzurunda ve insanların gözünde şirinlik bulursun. Ana babanı sevindirirsin, yeryüzünde ömrün uzar ki tanrı sana verir bunları.

Güçlü tanrı, seni göklerin ve yerin kutsiyeti ile kutsasın; ve iyi işlere ulaştırsın ve yakınların sevincini ve düğününü görmeye erişsin.

Tanrı seni tüm kötülüklerden korusun ve canını muhafaza etsin.

Hiç şüphe yok ki, Tanrı sonsuza kadar övgüye değerlidir.

Anadolu'da özellikle eski dönemlerde Kuran okumayı öğrenen çocuklar için hediyeler dağıtılır veya ilkokulda okumayı söken çocuklar için bazı özel kutlamalar yapılırdı. Buna benzer uygulamayı yukarıda kenesaya ilk kez giren çocuk için edilen duada da görmekteyiz. Öncelikle çocuk, hazan (din adamı) tarafından karşılanır ve aziz kitapta yazılanları okuyup uygulaması için dua edilir. Babasının emrini dinleyip, annesinin öğüdünü bırakmadan yaşaması için tavsiyeler sunulur ve tanrı övülerek çocuğun kutsaması yapılır.

Öğretim Yılı Başlamasından Önce Öğrencilere Dua⁵

Dua ile, o kralların ve beylerin güçlü tanrısı, aşağıdakilerin beyi, gizli ve açık olan tanrı; o tüm dünyanın temeli olan ve hepsini canlı tutan doğru tanrı.

Öğretim yılının başında, bu aziz kenesaya (işte bu yere), güçlü tanrımızın huzurunda toplanıp yalvarmaya gelen bu genç oğlanları, yiğit delikanlıları, bekar kız ve erkekleri aziz tahtının kutsiyeti ile kutsayıp koru, muhafaza et, yardım edip güzelleştir.

⁴ Duanın aslı, ekler bölümünde "III. Alış Yaş Ulanha" başlığı altında verilmiştir.

⁵ Duanın aslı, ekler bölümünde "IV. Alış Üranüvçülärgä" başlığı altında verilmiştir.

Tüm dünyanın güçlü tanrısı, onlara aklın ve fikrin kapılarını, bilim ve inancın kapılarını aç; onlara doğru yolu gösterip aydınlat. Onlara temiz yürek, açık zihin ve iyi sağlık ver ki ana babasını, yakınlarını, öğretmenlerini sevindirsinler; tüm görenlerin ve güçlü tanrının huzurunda şirinlik bulsunlar. Ayrıca onlara, sükunet, sevgi, doğruluk ve gerçeklik ver, onları terk etmesinler ve yaşamları boyunca "Doğru Karay" diye anılsınlar.

Ey güçlü tanrı onları geliştirip işlerini güzel kıl.

Ve tüm yakınlarına, ulusunun halklarına, yüce gökten iyiliğini gönder; huzurla, sağlıklı, dinçlikle yaşasınlar, genç evladın başarısını görsünler ve diyelim: Amin!

Hiç şüphe yok ki, Tanrı sonsuza kadar övgüye değerdir.

İlk duada kenesaya giren çocuklar kutsanıp kutsal yazıyı okuyup doğru kul olmaları için dua edilmişti. Bu dua metninde de öğretim yılı başlamadan önce kenesaya gelen çocukların temiz yürekli, açık zihinli ve sağlıklı olmaları için dua edilir. Ebeveynlerine ve öğretmenlerine övünç kaynağı olmaları, doğru ve dürüst kul-insan olmaları tanrıdan dilenir. 'Doğru Karay' olarak anılmak birçok Karay şiirinde görülen emir niteliğinde bir ibaredir. Bu ifadenin, dua metninin son cümlelerinde yer alması da dikkate değerdir. Tüm yakınlarına, ulusunun halklarına, yüce gökten iyiliğin gönderilmesi; huzurla, sağlıklı, dinçlikle ömür sürüp genç evladın başarısının ailesi ve topluluğu tarafından görülmesi için dua edilir ve tüm dua metinlerinde olduğu gibi, tanrı övülerek yakarı son bulur.

4. Ekler:

4.1. Ad Atamax Alhışı

Maxtavlusın Sên Küçlü Tënrimiz biznin, Biyi bütün dünyanın; ki yarattı ol dünyanı barısın yoxtan, ulluda başladı da kiçidâ tügänlädi, da oldur cınsı ol adamın. Erkäkni da katınnı yarattı alarnı, da alhışladı alarnı, atadı adların alarnın adam; da ol ad baylanhan bar cınslarına. Da bërdi alarha akıl; da akılları sartın alar ateydırlar adlar bar tuvmuşlarına ayırıc ad bıla.

Adı kibik ki biz ateybız uşpu tuvmuşxa, atalsın adı anın ulusumuzda:

İşte biz de bu yeni doğana ad veriyoruz, onun adı çağrılısın ulusumuzda:

..... uvlu (kızı) abaylı

Tënri saklahey anı, Tënri tirliktâ tutxey anı, Tënri kiplägëy anı! Biyandirsın atasın tuvmaxtan, da kuvansın anası yemişi bıla kursahının!

(ër ulanha): Bolhey karındaş yedigä, da ata sëgizgä!

(kızha): Bolhey silli yedigä, da ana sëgiz er ulanlarha!

Artxeylar biyançlär ortamızda, artxeylar yarlıhaşlar; artxeylar yaxşı xabarlar, artxeylar törävçülär. Tiri bolhey bu tuvmuş uşpu atasına da anasına. Da nëçik ki yetiştik ad atalmahına; aley yetişkéybiz biyançinâ da toyuna. Aley artxey da aley yayılhey.

Şükür beriyiz Tënrisinâ ol köklärnin; ki dünyaha deyin şevahatı Anın. Tënri kiplik ulusuna bërgëy; Tënri alhışlahey ulusun bazlıx bıla.

Maxtavludur Tënri dünyaha deyin; kerti da tügäl.

Barıyızha Bazlıx! (Firkovicus, 192).

4.2. (Er Ulanha) Çozmax Tuvmuşxa / Erkek Çocuğun Doğumu İçin Dua

Bolhey Bazlıx, ortamızda, / Olsun aramızda huzur,

Da eminlik, cımatımızda, / Ve güven cemaatimizde,

Uvul tuvdu, uruvunda. / Ailende oğul doğdu.

Da vaxtında ulusxa / *Ve vaktinde ulusa*
 Yarlıhaşnı keltirgëy, / *Kurtuluşu getirsin,*
 Yarlıhaşnı keltirgey. / *Kurtuluşu getirsin.*
 Tuvmuş tuvhan, ol yaşarhey, / *Doğan evlat o ki yaşasın,*
 Tënri alnına, sıyınhey, / *Tanrı huzuruna sığınsın,*
 Ürätüvgä, esin koyhey, / *Eğitime aklını versin,*
 Oxuvçusu, sözün bolhey. / *Sözün okuyucusu olsun.*
 Da vaxtında... / *Ve vaktinde...*
 Çoharahı, alhışlanhey / *Kaynağı kutsansın,*
 Tirlük yolu, uzun bolhey, / *Yaşam yolu uzun olsun,*
 Da tirkisi, anıx bolhey, / *Ve sofrası hazır olsun,*
 Bırçlanmaxka, bulhanmahey. / *Kirliliğe bulanmasın.*
 Da vaxtında... / *Ve vaktinde...*
 Adı anın, bék ulhayhey, / *Onun adı çok yücelsin,*
 Har kişigä, kläk onarhey, / *Her kişinin dileğini yapın,*
 Oxuvçuha, ortax bolhey, / *Okuyucuya ortak olsun,*
 Tüz yızlarda, tək atlahey. / *Yalnızca düz yollarda yürüsün,*
 Da vaxtında... / *Ve vaktinde...*
 Sıylı kartlıx, pirlük körgëy, / *Hürmetli ihtiyarlık, pirlük görsün,*
 Köp yaxşıda, böğvrägëy, / *Hep iyilikle dolsun taşsın,*
 Süvârligi, anar këlgey, / *Sevgisi ona gelsin,*
 Boluşlunun, Tënri iygëy. / *Tanrı yardımını göndersin.*
 Da vaxtında... / *Ve vaktinde...*
 Aziz Tënri, xayıfsunhey, / *Aziz tanrı merhamet etsin,*
 On kudratı, kiplik sunhey, / *On kudreti güç versin,*
 Tüz işlârgä, konuşturhey, / *Doğru işlere yöneltsin,*
 Kerti Karay, lakablanhey. / *Gerçek Karay diye anılsın.*
 Da vaxtında... / *Ve vaktinde...* (Firkovicus, 193).

4.3. Alxış Yaş Ulanha

(Burunhu for kënësaha këlíp)

Küçlü Tënri bütün dünyanın, raxmêtläri bila ol köplär, da şevahatları bila ol ullular; da yaxşılıqları bila ol çebärlär da tügängisizlär. Alhışlahey da abrahey, ulhaytxey da yaşartxey; da tügäl tirlük yoluna iygëy ol (yaş er ulannı), (yaş kızın)..... (uvlun), (kızın) sıylı da abaylı....., ki uşpu künnü burunhu for keldi aziz kënësä üvünä.

Küçlü Tënri kayyam etkëy anın üstünä oxumaxnı; nê ki yazılhan. Saklahın bar ol aziz yazışında yazılhanı; anın üçün onarırın yollarıyda da anda akıllanırın. Uzunluhu künlärnin da tirlük yıllar; da savlux artarlar saya. Ki nêçik kuyheymin suvlar suvsahan yer üstünä, da ahın

suvlar kuru yer üstünä; aley kuyarmin alhëmimni üstüyä da alhışimni yaş ulanlarıy üstünä. Da ösärilər koyu kögöt arasına; tallar kibik çırılax suvlar katına.

Tınlahın uvlum (kızım) tıyuvun ateynin; da kemişmägin üvrätüvün aneynin. Ki şirin tac kibik alar başıya; da muncaxlar kibik boyunlarıya. Anın üçün tabarsın şirinlik enayatlarında Tënriyin, da közlärindä har adamın, da biyandırirsın törävçüläriyni; da uzarırlar künläriy ol yer üstünä, ki Tënri bërädır saya.

Küçlü Tënri alhışlahey sëni alhışı bıla köklärnin da yernin; da öskëysin yaxşı işlärğä, da yetişkëylär yuvuxlarıy körmä biyançıyni da toyuyunu.

Tënri saklahey sëni bar yamandan; abrahey canıynı.

Maxtavludur Tënri dünyaha deyin; kerti da tügäl. (Firkovicus, 194).

4.4. Alhış Ürätüvçülärgä

(Ürätüv yılının başlıhı alınma)

Koltxa Bıla Küçlü Tënri ol malaxların da Biyi biylärnin, da Biyi aşaharhılarnın, yaşırın da aşkara Tënri; da ol rast Tënri bunyatı bar dünyanın, da tiri tutuvçu barların.

Alhışı bıla aziz taxtının alhışlahey da saklahey, abrahey, boluşxey da körkäytkëy, ol yaş ulanların da igit elänni, ol boydaxların da boy kızlarını; ki başlıhında ürätüv yılının, iştırıldılar da kældilär aziz kënësa üvünä (uşpu orunha), yalbarma alınında Küçlü Tënrimiznin.

Küçlü Tënri bütün dünyanın, açxın alarha kabaxların usnun da akılının, kabaxların bülüvnün da inamlıxnın; da yarıtıxn alarha tügäl tirlik yolların. Da iygin alarha jaxşı savlux, aruv üräk da avlax miylär, ki biyandirgëylär törävçülärin, yuvuxların da ürätüvçülärin; da tapxeylar şirinlik enayatlarında Küçlü Tënriyin, da közlärindä bar körüvçülärnin. Dahı yuvaşlıx, tüzlük, süvürlik, rastlıx da kërtilik taşlamahey alarnı; da atalheylar “Kerti Karay” adı bıla, bar tirliklərindä.

E Küçlü Tënri yaşartxın da onartxın alarnı.

Da aley özü bar yuvuxlarına da elinä uruvların, Biyik köktän iygin yaxşılıhıynı; ki bolheylar bazlıxta, yaxşı savluxta da tınlıxta, da körgëylär onarmahın igit elännin, da aytayıx: Amën!

Maxtavludur Tënri dünyaha deyin; kerti da tügäl. (Firkovicus, 195).

5. Sonuç

Dünya üzerinde her millete ait ve kendilerine has olan gelenek ve görenekler önemini koruyarak bir sonraki kuşağa aktarılmaktadır. Köklerinden getirmiş oldukları kimi inanışlar da bu geleneğin önemli parçasını oluşturmaktadır. Türk dünyasındaki grupların geçiş dönemleri ile ilgili uygulamalarına bakıldığında ortak özellikleri gördüğümüz gibi, farklılaşan inanç daireleri içerisinde değişen ritüellere rastlamanın da mümkün olduğu görülmektedir. Karaylara ait çocukla ilgili ritüeller de bu bakış açısı çerçevesinde incelenmiştir.

Beşikten mezara kadar insanoğlunun kendisini bulduğu, ‘kişilik’ mefhumunun oluşmasını sağlayan her aşamasındaki temel taşları inançla ve toplumun zihninde yaşayan uygulamalarla sağlamıştır. Bu aşamaların ilki ‘doğum’ ile başlamaktadır. Çalışmada ‘Doğum, Lohusalık ve Bebek ile İlgili Uygulamalar’ başlığı altında doğum ve lohusalıkla ilgili pratiklerde Karayların geçmişten günümüze bakışları değerlendirilirken ‘beşik, ad verme, sünnet etme, emzirme’ gibi önemli ritüellere değinilmiştir. ‘Çocuğun Büyümesi ile İlgili Uygulamalar’ bölümünde ilk kez ibadethaneye giden çocuğun duası ve öğretime başlayacak çocuk için edilen dua metinleri verilmiştir. Gelecek neslin kendileri için övünç kaynağı olmaları, Tanrı’nın emirlerine uyan kuşaklar ve ebeveynleri için hayırlı evlat sıfatına sahip olmaları için edilen dualar yer almaktadır. Bu uygulamalar verilirken Karayların hem Türklük

ağacının köklerinden getirdiği kültür hem de inançlarının etkisiyle Musevi inancı ile yoğurmuş oldukları ritüeller birlikte gösterilmiştir. Karay dinî metinlerinden verilen bu dua örnekleri ile de geçiş dönemindeki bu safhanın Karay Türklerindeki önemine ışık tutulmuştur.

Hem millî köklerinden getirmiş oldukları gelenekler hem de Musevi inancındaki uygulamalar yukarıdaki örneklerde kendisini göstermiştir. Geçmişten geleceğe kurulan köprüde gelenek ve göreneklerin önemli ayaklar olduğu, bazı noktaları değişse bile özünü mesafelere rağmen koruduğu ‘çocuklar ile ilgili bu uygulamalarda’ Karay Türkleri örneklemleri ile gözler önüne serilmektedir.

Kaynaklar

Altınkaynak, E. (2006). *Tozlu Zaman Perdesinde Kırım Karayları*. Haarlem: Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi.

Arslantaş, N. (2011). *İslam Toplumunda Yahudiler*. İz Yayıncılık.

Firkovicius, M. (1998). *Karaj Dinlilarinin Jalbarmach Yergialiari*. 1 Bitik, Ochumach Üciun kieniesada, Lithuania.

Firkovicius, M. (1999). *Karaj Dinlilarinin Jalbarmach Yergialiari*. 2 Bitik, Ochumach Üciun Adiet Vahdalarında, Lithuania.

Rasonyi, L. (2007). *Tarihte Türklük*. Örgün Yayınevi.

Tevrat, (2011). Korean Bible Society.